

The Economic Consequences review of Modified Audit Reporting: Testing the Theories of Audit Assumptions

Shiva Hassanpour*

Azita Jahanshad**

Hashem Nikoomaram***

Abstract

Objective: This is very important for managers and investors of the company and other stakeholders to investigate the consequences of publishing modified audit reports in Iran. There are many factors affecting the modified audit report and the purpose of this study is not to identify these factors. The results of this study can answer the question of whether in Iran the audit report and the type of auditor's opinion cause a reaction from different groups or not. Also, the role of accounting justification theories (agency hypothesis, information hypothesis and insurance hypothesis) in the economic outcome of the modified audit report was experimentally tested. Given the above, the main issue of the present study is to answer the question that what effect does the audit report and quality audit performance have on the value of the company? The purpose of this study is to identify the economic consequences of a modified audit opinion.

Methods: The research data was collected using document mining and were analyzed using a sample of 146 companies listed in Tehran Stock Exchange during the years 2007 to 2018 by Panel data and multivariate regression model.

Results: The research findings showed that the number of clauses in the audit report has an economic consequence and, consequently, reduces the sensitivity of investment expenditures to cash flows and the ratio of the tobin's Q. In addition, the role of the three theories of audit assumptions was tested according to Wallace's view. The findings show that the modified audit opinion with the criterion of the number of clauses in the condition was based on the agency theory and the information theory has economic consequences. However, according to the insurance theory, there is no economic consequence.

Conclusion: The research findind showed that modifeid audit reports has no economic consequences. The reason for rejecting this claim, which was contrary to the initial expectations of the researcher and the results of other researchers, could be the large volume of modified audit reports versus unmodified reports among the sample companies, which will cause problems in data analysis. Also, it seems that the market and the performance of

Abstract

---

shareholders do not pay much attention to the type of audit report. On the other hand, the experimental test of the economic consequences of the modified audit report was performed according to the hypotheses justifying the audit performance. The results of testing these hypotheses showed that the audited report with the criterion of the number of condition clauses, based on the assumption of agency theory and information theory has economic consequences. According to the research findings, shareholders and managers in joint stock companies operating on the Tehran Stock Exchange are advised to pay more attention to the type of audit report issued and to eliminate the clauses of the audit report and improve the reporting situation. Because a modified audit report can have negative economic consequences, so it can lead to effective measures to reduce the audit report clauses.

Keywords: *Economic Consequences, Modified Audit Opinion, Theories of Audit Assumptions.*

Paper Type: *Research Paper.*

Citation: Hassanpour, Sh., Jahanshad, A., Nikoomaram, H. (2021). The economic consequences review of modified audit reporting: testing the theories of audit assumptions. *Journal of Accounting Knowledge*, 12(1), 1-17 [In Persian].

پیامدهای اقتصادی گزارش حسابرسی تعدیل شده: آزمون نظریه‌های توجیه‌کننده حسابرسی

شیوا حسن پور*

آزینا جهانشاد**

هاشم نیکومرام***

چکیده

هدف: هدف این پژوهش، شناسایی پیامدهای اقتصادی گزارش حسابرسی تعدیل شده و نقش نظریه‌های توجیه‌کننده حسابرسی است.

روش: داده‌های پژوهش با استفاده از اسناد کاوی و نمونه‌ای شامل ۱۴۶ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، طی دوره ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۷ به روش داده‌های ترکیبی و الگوی رگرسیون چند متغیره مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی، پیامد اقتصادی دارد و به ترتیب منجر به کاهش حساسیت مخارج سرمایه‌گذاری نسبت به جریان‌های نقدی و نسبت کیو تو بین می‌شود. افزون بر این، نقش سه فرضیه توجیه‌کننده اجرای حسابرسی طبق دیدگاه والاس نیز آزمون شد. یافته‌ها نشان داد که گزارش حسابرسی تعدیل شده، بر اساس فرض تئوری نمایندگی و تئوری اطلاعاتی دارای پیامد اقتصادی است. اما، بر اساس تئوری بیمه‌ای نتایج بیانگر وجود پیامد اقتصادی نبوده است.

نتیجه‌گیری: توجه مدیران و سهامداران به پیامدهای اقتصادی گزارش حسابرسی، می‌تواند منجر به اقدامات مؤثر در جهت کاهش بندهای گزارش حسابرسی شود.

واژه‌های کلیدی: پیامدهای اقتصادی، گزارش حسابرسی تعدیل شده، نظریه‌های توجیه‌کننده حسابرسی.

نوع مقاله: پژوهشی.

استناد: حسن پور، شیوا؛ جهانشاد، آزینا؛ نیکومرام، هاشم. (۱۴۰۰). پیامدهای اقتصادی گزارش حسابرسی تعدیل شده:

آزمون نظریه‌های توجیه‌کننده حسابرسی. *مجله دانش حسابداری*، ۱۲(۱)، ۱-۱۷.

مجله دانش حسابداری، دوره دوازدهم، ش ۱، پیاپی ۴۴، صص. ۱-۱۷.

* دانشجوی دکتری گروه حسابداری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (رایانامه: hassanpour_2005@yahoo.com).

** نویسنده مسئول، دانشیار گروه حسابداری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (رایانامه: az_jahanshad@yahoo.com).

*** استاد گروه حسابداری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (رایانامه: nikoomaram@srbiu.ac.ir).

تاریخ پذیرش: ۹۹/۸/۱۲

تاریخ دریافت: ۹۹/۲/۷

دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه شهید باهنر کرمان.

مقدمه

با توجه به وجود تضاد منافع بین مدیران و مالکان بنگاه‌های اقتصادی، اجرای فرآیند حسابرسی علی‌رغم تحمیل هزینه به شرکت ضروری است. به گفته **دی‌فاند و ژانگ^۱** (۲۰۱۴) زمانی که فرآیند حسابرسی از کیفیت مناسبی برخوردار باشد، به صورت‌های مالی اعتبار بخشیده و سبب می‌شود در فرآیند تصمیم‌گیری بیشتر مورد اتکا قرار گیرند. به اعتقاد **لنوکس و لی^۲** (۲۰۱۲)، نوع اظهارنظر حسابرس به عنوان معیاری از کیفیت اجرای حسابرسی به شمار می‌رود. یعنی، گزارش‌های تعدیل شده نسبت به گزارش‌های مقبول با احتمال بیشتری تحریف‌های با اهمیت در شرکت را کشف و گزارش می‌کند. آنان منافع حاصل از صورت‌های مالی حسابرسی شده را شامل کاهش مخاطرات، بهبود کیفیت تصمیم‌گیری و کاهش عدم تقارن اطلاعات عنوان می‌کنند. به طوری که مدیران همواره تلاش می‌کنند تا گزارش حسابرسی را به صورت مقبول دریافت کنند و وضعیت شرکت را به نحو مطلوب نشان دهند. زیرا، گزارش‌های غیر مقبول (تعدیل شده) هزینه‌هایی را به مدیران تحمیل می‌کنند (**حسن‌پور و جان‌جانی، ۱۳۹۱**).

اظهار نظر حسابرسی به صورت مستقیم تحت تأثیر و کنترل حسابرس بوده و نشان دهنده مسئولیت حسابرسان نسبت به گزارش دهی است. گزارش حسابرسی تعدیل شده (غیر مقبول) می‌تواند نشان دهنده استقلال بیشتر حسابرس نیز باشد و استقلال حسابرس لازمه اجرای فرآیند حسابرسی به صورت مستقل و با کیفیت است (**بنی‌مهد و گل‌محمدی، ۱۳۹۶**). نتایج برخی از پژوهش‌های تجربی مانند **وانگ و چن^۴** (۲۰۰۱) حاکی از وجود پیامدهای مالی و اقتصادی ناشی از نوع گزارش حسابرسی است.

پیامد اقتصادی به معنای تأثیر یک رویداد یا یک تغییر بر تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و ثروت سهامداران، ثروت واحد تجاری و ثروت استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی و سرمایه‌گذاران جامعه است (**زف^۳**، ۱۹۸۹). یک رویداد ممکن است پیامدهای مساعد یا نامساعد به همراه داشته باشد. یک تغییر در گزارشگری اطلاعات مالی دارای هزینه‌های سیاسی و اقتصادی برای گروه‌های ذینفع است. شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران ملزم به ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده هستند. با یک بررسی اجمالی، مشاهده می‌شود که اغلب گزارش‌های حسابرسی در شرکت‌های فعال در بورس تهران، با اظهارنظر تعدیل شده (گزارش مشروط، مردود و عدم اظهارنظر) انتشار می‌یابند (**صفرزاده و محمدی، ۱۳۹۸**). این موضوع در مقایسه با برخی از کشورها مانند بریتانیا که فقط حدود ۳ درصد و یا چین که حدود ۱۱ درصد گزارش‌ها طی دوره ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۹ تعدیل شده هستند (**لین^۵ و همکاران، ۲۰۱۱**)، بسیار زیاد است. در این پژوهش، قصد بر این است که پیامدهای انتشار گزارش‌های حسابرسی تعدیل شده در ایران مورد بررسی قرار گیرد. عوامل مؤثر بر گزارش تعدیل شده بسیار زیاد است و هدف این پژوهش، شناسایی عوامل مزبور نیست. یکی از دلایل احتمالی حجم زیاد دریافت گزارش حسابرسی تعدیل شده، هزینه‌های پایین دریافت چنین گزارش‌هایی در کشور است (**صفرزاده و محمدی، ۱۳۹۸**).

با توجه به مطالب یاد شده، لازم است تأثیر گزارش‌های حسابرسی تعدیل شده و انواع اظهارنظرهای حسابرسی بر ارزش شرکت و ثروت سهامداران ارزیابی شود، بویژه در شرایطی که میزان گزارش‌های تعدیل شده در کشور بالاتر از کشورهای پیشرفته باشد. اهمیت این موضوع برای مدیران و سرمایه‌گذاران شرکت و سایر ذینفعان بسیار زیاد است. نتایج

این پژوهش می‌تواند به این پرسش پاسخ دهد که آیا در ایران گزارش حسابرسی و نوع اظهارنظر حسابرس واکنشی از سوی گروه‌های مختلف به همراه دارد یا خیر. همچنین، نقش نظریه‌های توجیه‌کننده حسابرسی (فرضیه نمایندگی، فرضیه اطلاعاتی و فرضیه بیمه‌ای) در پیامد اقتصادی گزارش حسابرسی تعدیل شده به طور تجربی آزمون شد. با توجه به مطالب بیان شده، مسئله اساسی پژوهش حاضر پاسخ به این سؤال است که گزارش حسابرسی و اجرای باکیفیت حسابرسی چه تاثیری بر ارزش شرکت دارد؟

انتظار می‌رود این مقاله دستاوردهای مفیدی به همراه داشته، ارزش افزوده علمی در رشته حسابداری ایجاد نماید. اول، این که بررسی پیامدهای اقتصادی گزارش حسابرسی می‌تواند منجر به گسترش متون رشته حسابداری در این حوزه شود. دوم، این که نتایج این مطالعه می‌تواند مبنایی برای تدوین و یا اصلاح استانداردهای حسابداری و حسابرسی توسط سازمان حسابرسی، به منظور کاهش پیامدهای نامطلوب گزارش حسابرسی در کشور گردد و سوم، این که پژوهش حاضر می‌تواند انگیزه‌ای برای سایر پژوهش‌گران به منظور اجرای چنین پژوهش‌هایی باشد تا بتوان پیامدهای اقتصادی سایر جنبه‌های گزارشگری مالی را ارزیابی نمود.

پیشینه پژوهش، مبانی نظری و فرضیه‌ها

پیشینه پژوهش

وانگ و چن (۲۰۰۱) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که با افزایش ریسک حسابرسی، استقلال حسابرس افزایش یافته و این موضوع منجر به افزایش حجم گزارش حسابرسی تعدیل شده از سوی شرکت‌های مورد مطالعه می‌شود. **لین و همکاران (۲۰۱۱)** در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که گزارش حسابرسی تعدیل شده پیامدهای اقتصادی را افزایش می‌دهد. به بیان دیگر شرکت‌هایی که گزارش تعدیل شده دریافت می‌کنند، با محدودیت‌های تأمین مالی مواجه می‌شوند تا جایی که به تأمین مالی از اشخاص وابسته اقدام می‌کنند. نتایج پژوهش **ون‌شین^۶ و همکاران (۲۰۱۵)** نشان داد که بعد از اجرای استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی توسط شرکت‌ها میزان سرمایه‌گذاری به شدت تحت تأثیر قرار گرفته است (تغییر استانداردها پیامد اقتصادی داشته است).

چن^۷ و همکاران (۲۰۱۵) به این نتیجه رسیدند شرکت‌هایی که گزارش حسابرسی مشروط دریافت می‌کنند، در سال بعد، وام‌های با بهره بالاتر دریافت کرده و هزینه بدهی بالاتری داشته‌اند. **گارنر^۸ و همکاران (۲۰۱۶)** نیز در تحقیقی نشان دادند که با تغییر مقررات کمیسیون بورس اوراق بهادار آمریکا بازده بازار سهام شرکت‌ها کاهش یافته و شرکت‌های بزرگ بیشتر از شرکت‌های کوچک تأثیر پذیرفته‌اند. **آلفانسو^۹ و همکاران (۲۰۱۸)**، در پژوهش خود با عنوان «پیامد اقتصادی صورت جریان وجه نقد»، به بررسی تغییرات صورت جریان وجه نقد بعد از وضع یک‌سری استانداردهای کمیسیون بورس اوراق بهادار و انجمن حسابداران رسمی آمریکا در سال ۲۰۰۹ پرداختند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که تغییر استانداردهای حسابداری منجر به گزارش جریان وجه نقد عملیاتی بیشتری نسبت به قبل از وضع استانداردها می‌شود، بنابراین پیامد اقتصادی دارد.

در ایران نیز پژوهش‌های متعددی انجام شده است. **مراذاده فرد و رحمان‌نژاد (۱۳۹۰)** در پژوهشی نشان دادند که گزارش مؤسسات حسابرسی بزرگ محتوای اطلاعاتی بیشتری دارد. نتیجه پژوهش **دارابی و رضایی‌جعفری (۱۳۹۱)**

نشان داد که بندهای گزارش حسابرسان مستقل باعث شفافیت گزارش‌های مالی در گروه شرکت‌های خودرو و ساخت قطعات پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌شود. **بنی‌مهد و علی‌احمدی (۱۳۹۲)** در پژوهش خود نشان دادند که بازار به گزارش حسابرسی واکنش نشان می‌دهد و همچنین، این گزارش‌ها در تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان مربوط است. **بنی‌مهد و بهاری (۱۳۹۳)** نیز در پژوهش خود نشان دادند هر چه تعداد بندهای حسابرسی قبل از بند اظهارنظر در گزارش حسابرس و مدت تصدی مدیر عامل افزایش یابد، صورت‌های مالی نیز با تأخیر بیشتری ارائه می‌شود.

نتایج پژوهش **رمضان‌احمدی و همکاران (۱۳۹۴)** بیانگر وجود رابطه معنادار بین اظهارنظر مشروط حسابرس و بازده مورد انتظار سهامداران عادی و نبود رابطه معنادار بین اظهارنظر مشروط حسابرس و اعطای اعتبار توسط اعتبار دهندگان بوده است. **حاجیها و قادری (۱۳۹۵)** نتیجه گرفتند که فرصت‌های سرمایه‌گذاری منجر به افزایش ریسک حسابرسی می‌شوند در نتیجه حسابرسان مستقل دامنه کار حسابرسی را افزایش داده و انتظار می‌رود که تأخیر در گزارش حسابرسی رخ دهد. **مهدوی و همکاران (۱۳۹۵)** در پژوهش خود نشان دادند که کیفیت ضعیف سود، افزایش تأخیر در گزارش حسابرسی را به همراه دارد و این امر باعث تعدیل منفی (کاهش) در ارزش شرکت به وسیله سرمایه‌گذاران خواهد شد.

همان‌گونه که ملاحظه شد، پژوهش‌های انجام شده داخلی تا کنون به مفهوم پیامد اقتصادی به صورت خاص توجه نکرده‌اند و همچنین، هیچ یک به طور خاص نظریه‌های توجیه‌کننده را به‌بوته آزمایش قرار ندادند. این پژوهش می‌تواند نقش مفیدی در تکمیل مسیر پژوهش‌های یاد شده باشد.

مبانی نظری و فرضیه‌ها

کیفیت حسابرسی با کیفیت گزارشگری مالی ارتباط مستقیم دارد. زیرا، کیفیت حسابرسی بالاتر اعتبار بیشتری به صورت‌های مالی می‌بخشد. هر چه اطمینانی که حسابرس در مورد صورت‌های مالی ارائه می‌کند بیشتر باشد، اعتبار گزارشگری مالی نیز بیشتر خواهد بود (**چانگ و سان^{۱۰}، ۲۰۰۹**).

موضوع مربوط بودن گزارش و اظهارنظر حسابرسی در فرآیند تصمیم‌گیری کاربران صورت‌های مالی در پژوهش‌های تجربی متعددی مورد بررسی قرار گرفته است. معمولاً تأثیر حسابرسی بر قیمت یا بازده سهام در دو حالت نوع گزارش حسابرسی و اندازه حسابرس در پژوهش‌های مبتنی بر داده‌های تاریخی مورد توجه قرار گرفته است (**روبو و روبو^{۱۱}، ۲۰۱۵**). در ادبیات مربوط به گزارش حسابرسی دلایل متعددی در خصوص تأثیر فرآیند اجرای حسابرسی بر قیمت سهام و ارزش شرکت ارائه شده است. اول، این که گزارش حسابرسی حاوی اطلاعاتی است که می‌تواند بر قابلیت پیش‌بینی و برآورد ریسک مرتبط با جریان‌های وجه نقد آتی در شرکت مؤثر باشد. این اطلاعات برای سرمایه‌گذاران بسیار حائز اهمیت است (**ایتون و پنی^{۱۲}، ۲۰۱۲**). دوم، این که گزارش حسابرسی اطلاعاتی در خصوص تداوم یا عدم تداوم فعالیت شرکت ارائه می‌نماید. حسابرسان این نوع اطلاعات را با توجه به امکان دسترسی به اطلاعات داخلی شرکت و همچنین صورت‌های مالی فراهم می‌کنند (**گرین^{۱۳} و همکاران، ۲۰۰۹**). به گفته **مارتینز^{۱۴} و همکاران (۲۰۰۴)**، سرمایه‌گذاران کیفیت خدمات حسابرسی را از طریق اعتبار، شهرت و اندازه مؤسسه حسابرسی درک می‌کنند. بنابراین،

اگر شرکتی قصد افزایش قیمت سهام را دارد می‌تواند حسابرسی را انتخاب کند که شناخته شده و مورد تأیید سرمایه‌گذاران باشد.

در ایران نیز، مهدوی و دهقانی‌سعدی (۱۳۹۵) نشان دادند که با افزایش اشتباهات حسابرسی (یعنی کاهش کیفیت حسابرسی)، محتوای اطلاعاتی متغیرهای حسابداری کاهش می‌یابد. با توجه به دلایل بیان شده در خصوص تأثیر کیفیت حسابرسی و گزارش حسابر بر ارزش سهام شرکت، انتظار می‌رود که گزارش حسابر و نوع اظهار نظر او بر تصمیم‌های سرمایه‌گذاران در پیش‌بینی ارزش سهام تأثیر گذار باشد. با توجه به نقش گزارش حسابر، دو فرضیه اول و دوم پژوهش حاضر تدوین شده است که به آزمون پیامد اقتصادی گزارش حسابرسی تعدیل شده و نوع گزارش حسابرسی می‌پردازند. معیار سنجش پیامد اقتصادی در این دو فرضیه، شاخص کیو توین است.

محاسبه شاخص کیو توین مبتنی بر ارزش بازار سهام است. افزایش بندهای شرط در گزارش حسابرسی تعدیل شده می‌تواند به واسطه استقلال بیشتر و رسیدگی بیشتر در فرآیند حسابرسی منجر به شفافیت اطلاعات صورت‌های مالی گردد. این موضوع سبب استقبال سهامداران و در پی آن افزایش قیمت سهام شود. از سوی دیگر، گزارش مقبول که نقطه مقابل گزارش تعدیل شده است، ممکن است برای سهامداران بیانگر نظم و کیفیت گزارشگری بالاتری توسط شرکت باشد. این دسته از سهامداران گزارش تعدیل شده را نشانگر ضعف شرکت در نظام حسابداری و گزارشگری مالی دانسته‌اند و رفتار آنان سبب کاهش قیمت سهام شرکت خواهد شد. بنابراین، نتایج تجربی در این پژوهش نشان می‌دهد که نگرش غالب سهامداران کدام است.

به طور کلی، سه فرضیه اصلی برای نیاز به حسابرسی مطرح است که فرضیه نمایندگی، فرضیه اطلاعاتی و فرضیه بیمه‌ای هستند (والاس^{۱۵}، ۱۹۸۷):

- ۱) فرضیه نمایندگی: انعقاد قراردادهای صریح بین مالکان (سهامداران) و نمایندگان (مدیران) برای تهیه و ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده، نوعی ابزار ضروری برای اعمال نظارت بر نماینده محسوب می‌شود.
- ۲) فرضیه اطلاعات: دلیل تقاضای سرمایه‌گذاران برای صورت‌های مالی حسابرسی شده این است که اطلاعات سودمندی در صورت‌های مالی حسابرسی شده برای تصمیم‌گیری مرتبط با سرمایه‌گذاری ارائه می‌کند.
- ۳) فرضیه بیمه: تقاضا برای خدمات حسابرسی با میزان دعاوی حقوقی که مدیران را تهدید می‌کند، رابطه مستقیم دارد. حسابر و صاحبکار در قبال هر گونه زیان وارده به اشخاص ثالث به علت وجود اطلاعات گمراه‌کننده در صورت‌های مالی مسئولیت مشترک دارند.

بنابراین، با تدوین فرضیه‌های دوم تا چهارم، نظریه‌های توجیه‌کننده حسابرسی و نقش آن‌ها در پیامدهای اقتصادی گزارش حسابرسی آزمون شده است. با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهش‌های مربوط، فرضیه‌های پژوهش حاضر به شرح زیر تدوین شده است:

- فرضیه ۱: گزارش حسابرسی تعدیل شده بر شاخص Q توین تأثیر معناداری دارد.
- فرضیه فرعی ۱-۱: گزارش غیرمقبول بر شاخص Q توین تأثیر معناداری دارد.
- فرضیه فرعی ۱-۲: تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی بر شاخص Q توین تأثیر معناداری دارد.

- فرضیه ۲: گزارش حسابرسی تعدیل شده طبق فرضیه نمایندگی دارای پیامد اقتصادی است.
 فرضیه ۳: گزارش حسابرسی تعدیل شده طبق فرضیه اطلاعات دارای پیامد اقتصادی است.
 فرضیه ۴: گزارش حسابرسی تعدیل شده طبق فرضیه بیمه‌ای دارای پیامد اقتصادی است.

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش، از منظر نتیجه اجرای آن یک پژوهش کاربردی، از منظر هدف اجرا، یک پژوهش تحلیلی (از نوع همبستگی) و از منظر بُعد زمانی، یک پژوهش طولی (از نوع پس رویدادی) است. به منظور گردآوری داده‌های اولیه از روش سند کاوی استفاده شده است و منبع اصلی گردآوری داده‌ها، بانک اطلاعاتی رهاورد نوین و صورت‌های مالی شرکت‌های مورد مطالعه (شامل یادداشت‌های توضیحی) و همچنین، گزارش‌های حسابرسی شرکت‌های مزبور بوده است. تحلیل داده‌ها، در این پژوهش از دو طریق توصیفی و استنباطی انجام شده و ساختار داده‌های پژوهش نیز از نوع داده‌های ترکیبی (پانل) است.

جامعه و نمونه

جامعه آماری پژوهش حاضر، همه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. به منظور انتخاب نمونه آماری از روش موسوم به روش حذف سیستماتیک (غربال‌گری شرکت‌ها) استفاده شد. در این روش، به منظور حذف اثر پدیده‌های غیر قابل کنترل و افزایش قابلیت مقایسه شرکت‌ها، برخی از شرکت‌ها از نمونه نهایی کنار گذاشته شده‌اند. پس از اعمال این شرایط، مطابق جدول (۱) مشاهدات در نمونه مورد مطالعه ۱۶۷۶ شرکت - سال (۱۴۶) شرکت طی دوره ۱۲ ساله (بوده و تعداد ۷۶ مشاهده از کل مشاهدات پانل متوازن مفقود بوده است. با توجه به روش اندازه‌گیری برخی از متغیرها مانند ارقام تعهدی اختیاری، حداقل تعداد شرکت‌ها در هر صنعت ۱۰ مورد در نظر گرفته شد و کل شرکت‌های مورد مطالعه در ۱۱ صنعت پراکنده شده است.

جدول ۱. فرآیند غربال‌گری شرکت‌های عضو نمونه در بازه ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۷

شرح محدودیت‌ها	تعداد	شرکت - سال
تعداد کل شرکت‌های عضو در بورس تهران در پایان سال ۱۳۹۷	۵۹۴۷	
شرکت‌هایی که طی دوره ۱۲ ساله (۸۶ تا ۹۷) در بورس عضویت نداشته‌اند.	۷۶۵	
شرکت‌هایی که دارای سال مالی منتهی به پایان اسفند نبوده‌اند.	۱۶۲۲	
شرکت‌هایی که داده‌های آن‌ها برای محاسبه متغیرها در دسترس نبوده است.	۱۰۶۳	
شرکت‌های از نوع تأمین‌کننده مالی، سرمایه‌گذاری و بیمه‌ای	۸۲۱	
تعداد کل مشاهداتی که حذف شدند.	۴۲۷۱	
تعداد مشاهدات مورد مطالعه (دوره ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۷)	۱۶۷۶	

الگوهای پژوهش و اندازه‌گیری متغیرها

برای آزمون فرضیه اول، در الگوی ۱ و ۲ از شاخص Q توین به عنوان یکی از معیارهای سنجش پیامد اقتصادی بهره گرفته شده و فرضیه اول آزمون می‌شود:

$$Tobin\_Q_{it} = \alpha + \beta_1 MAO_{it-1} + \beta_2 OWN_{it} + \beta_3 GROWTH_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \varepsilon \quad (1)$$

$$Tobin\_Q_{it} = \alpha + \beta_1 MAO\_N_{it-1} + \beta_2 OWN_{it} + \beta_3 GROWTH_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \varepsilon \quad (2)$$

در الگوهای ۱ و ۲، Tobin_Q نسبت Q توبین و شاخص ارزش شرکت بوده و از طریق نسبت ارزش دفتری خالص دارایی‌ها بر ارزش بازار خالص دارایی‌ها (ارزش سهام) اندازه‌گیری شده است (لین و همکاران، ۲۰۱۱). MAO بیانگر گزارش حسابرسی تعدیل شده است و بصورت یک متغیر مجازی به کار گرفته شده است. این متغیر در صورتی که گزارش حسابرسی شرکت غیر مقبول باشد عدد ۱ و در صورتی که مقبول باشد عدد صفر به خود می‌گیرد (لین و همکاران، ۲۰۱۱). MAO_N شاخص دیگری از گزارش حسابرسی تعدیل شده است و از طریق تعداد بندهای شرط قبل از بند اظهار نظر در گزارش حسابرسی اندازه‌گیری شد. تعداد بندهای شرط بیشتر بیانگر تعدیل بیشتر گزارش حسابرسی است (بنی‌مهد و همکاران، ۱۳۹۶). OWN نوع مالکیت، یک متغیر مجازی بوده و برای شرکت‌هایی که حداقل ۵۰ درصد سهام آن‌ها متعلق به دولت و سازمان‌های وابسته به آن است (شرکت‌های دولتی) دارای مقدار ۱ و برای سایر شرکت‌ها دارای مقدار صفر است (بنی‌مهد و گل‌محمدی، ۱۳۹۶). GROWTH رشد فروش شرکت است که از طریق نسبت تغییرات فروش سال جاری به فروش سال قبل اندازه‌گیری می‌شود (لین و همکاران، ۲۰۱۱). SIZE اندازه شرکت است و از طریق لگاریتم طبیعی جمع دارایی‌ها اندازه‌گیری شده است (لین و همکاران، ۲۰۱۱). برای پذیرفتن فرضیه اول انتظار می‌رود الگوی‌های ۱ و ۲ در کل معنادار و ضریب β_1 در الگوی‌های یاد شده نیز منفی و معنادار باشد.

به منظور بررسی پیامد اقتصادی گزارش تعدیل شده حسابرسی بر اساس فرضیه نمایندگی در فرضیه دوم، الگوی (۳) به شرح زیر طراحی شده است و برای اندازه‌گیری میزان تضاد منافع به پیروی از لین و همکاران (۲۰۱۱) از معیار قدر مطلق حجم ارقام تعهدی اختیاری با شاخص مدیریت سود استفاده شده است.

$$Tobin\_Q_{it} = \alpha + \beta_1 EM_{it} + \beta_2 MAO\_N_{it-1} + \beta_3 EM_{it} * MAO\_N_{it-1} + \beta_4 OWN_{it} + \beta_5 GROWTH_{it} + \beta_6 SIZE_{it} + \varepsilon \quad (3)$$

در الگوی (۳)، EM بیانگر مدیریت سود به عنوان شاخص تضاد منافع بین مدیران و سهامداران و مشکلات نمایندگی است. سایر متغیرها پیش از این تعریف شده‌اند. لازم به ذکر است که در فرضیه اول از دو معیار گزارش غیر مقبول و تعداد بندهای شرط استفاده شد. با توجه به این که نتایج فرضیه اول نشان داد که تعداد بندهای شرط می‌تواند معیار مناسب‌تری برای گزارش تعدیل شده باشد، در فرضیه‌های دوم تا چهارم نیز از این معیار در الگوها استفاده شده است. برای پذیرفتن فرضیه دوم انتظار می‌رود الگوی (۳) در کل معنادار و ضریب β_3 در آن نیز منفی و معنادار باشد.

مدیریت سود از طریق الگوی تعدیل شده جونز اندازه‌گیری شده است. الگوی جونز توسط دچو^{۱۶} و همکاران (۱۹۹۵) اصلاح و به صورت زیر ارائه شد:

$$TACC_t = \beta_0 + \beta_1 1/TA_{t-1} + \beta_2 (\Delta REV_t - \Delta REC_t) + \beta_3 PPE_t + \varepsilon \quad (4)$$

در این الگو، TACC نماینده کل ارقام تعهدی، $1/At-1$ بیانگر تقسیم عدد ۱ بر جمع کل دارایی‌های ابتدای سال، ΔREV_t تغییرات کل درآمد فروش سال جاری نسبت به سال قبل، ΔREC_t نشان دهنده تغییرات حساب‌ها و اسناد دریافتی سال جاری نسبت به سال قبل و PPE_t بیانگر جمع دارایی‌های ثابت (اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات) به صورت

ناخالص (قبل از کسر استهلاک انباشته) است. ε نیز نشان دهنده مقادیر خطای الگو است. ارقام تعهدی غیر اختیاری (NDA_t) را می‌توان به صورت زیر نشان داد:

$$NDA_t = \beta_1 1/TA_{t-1} + \beta_2 (\Delta REV_t - \Delta REC_t) + \beta_3 PPE_t \quad (5)$$

از سوی دیگر، ارقام تعهدی اختیاری (DA_t) برابر با $\varepsilon = DA_t - TACC_t$ است. بنابراین، ارقام تعهدی اختیاری (DA_t) همان مقادیر خطای الگو (ε) خواهند بود. مقادیر خطا یا باقی‌مانده‌های حاصل از تخمین الگو بیانگر ارقام تعهدی غیر عادی بوده که همان ارقام تعهدی اختیاری هستند. در این الگو، ارقام تعهدی کل به روش ترازنامه‌ای از طریق رابطه $TACC = (\Delta CA - \Delta Cash) - (\Delta CL - \Delta STD)$ محاسبه می‌شود. در این رابطه، TACC بیانگر کل ارقام تعهدی، ΔCA بیانگر تغییرات دارایی‌های جاری در سال جاری نسبت به سال قبل ($Catn - Catn-1$)، $\Delta Cash$ بیانگر تغییرات مانده وجه نقد در سال جاری نسبت به سال قبل، ΔCL بیانگر تغییرات بدهی‌های جاری در سال جاری نسبت به سال قبل و ΔSTD بیانگر تغییرات حصه (بخش) جاری بدهی‌های بلندمدت در سال جاری نسبت به سال قبل است. از مقادیر نهایی باقی‌مانده‌های الگوی (۴) قدر مطلق گرفته می‌شود. برآورد الگوی (۴) با استفاده از داده‌های مقطعی و به تفکیک هر صنعت و هر سال انجام شده است.

به منظور بررسی پیامد اقتصادی گزارش تعدیل شده حسابرسی بر اساس فرضیه اطلاعات در فرضیه سوم، الگوی (۶) به شرح زیر طراحی شده است. فرضیه اطلاعات بیانگر مفید بودن اطلاعات صورت‌های مالی از طریق فرآیند حسابرسی انجام شده است و برای اندازه‌گیری میزان مفید بودن اطلاعات در تصمیم‌گیری از شاخص محتوای اطلاعاتی صورت‌های مالی استفاده شده است.

$$Tobin\_Q_{it} = \alpha + \beta_1 VR_{it} + \beta_2 MAO\_N_{it-1} + \beta_3 VR_{it} * MAO\_N_{it-1} + \beta_4 OWN_{it} + \beta_5 GROWTH_{it} + \beta_6 SIZE_{it} + \varepsilon \quad (6)$$

در الگوی (۶)، VR، بیانگر محتوای اطلاعاتی صورت‌های مالی به عنوان شاخص مفید بودن اطلاعات در تصمیم‌گیری است. سایر متغیرها پیش از این تعریف شده‌اند. دلیل استفاده از معیار تعداد بندهای شرط در این الگو، در توضیح الگوی فرضیه قبل بیان شد. برای پذیرفتن فرضیه سوم انتظار می‌رود الگوی (۶) در کل معنادار و ضریب β_3 در آن مثبت و معنادار باشد.

برای اندازه‌گیری محتوای اطلاعاتی صورت‌های مالی از الگوی اولسن و فلتهم^{۱۷} (۱۹۹۵) به شرح زیر استفاده شد:

$$MV_{it} = \alpha + \beta_1 BV_{it} + \beta_2 NI_{it} + \varepsilon \quad (7)$$

در این الگو، MV بیانگر کل ارزش بازار سهام شرکت (قیمت هر سهم در تعداد سهام)، BV بیانگر ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام و NI نیز نشان‌دهنده سود خالص است. برای استخراج قیمت سهام در هر سال از قیمت سهام در تاریخ ۳۱ تیرماه سال بعد، به عنوان آخرین تاریخ تصویب صورت‌های مالی در مجمع عمومی صاحبان سهام، استفاده شده است (بنی‌مهد و همکاران، ۱۳۹۶). هر سه متغیر الگوی (۷) به منظور همگن شدن و کاهش ناهمسانی واریانس خطاهای الگو بر تعداد سهام شرکت تقسیم شدند. الگوی (۷) در سطح هر شرکت و با ساختار داده‌های سری زمانی طی یک دوره ۵ ساله به روش رگرسیون غلتان برآورد شده، ضریب تعیین تعدیل شده حاصل از برآورد الگو (R^2) به عنوان شاخص محتوای اطلاعاتی استفاده شد. هر چه ضریب تعیین حاصل شده بالاتر باشد، محتوای اطلاعاتی بیشتر خواهد بود.

به منظور بررسی پیامد اقتصادی گزارش تعدیل شده حسابرسی بر اساس فرضیه بیمه‌ای در فرضیه چهارم، الگوی (۸) به شرح زیر طراحی شده است. فرضیه بیمه‌ای بیانگر این موضوع است که شرکت با اجرای فرایند حسابرسی، دعاوی احتمالی اشخاص ثالث را به حسابرس منتقل می‌کند. برای اندازه‌گیری میزان شاخص فرضیه بیمه‌ای از مقدار لگاریتم مبلغ بدهی‌های احتمالی ناشی از دعاوی حقوقی (مستخرج از یادداشت‌های توضیحی شرکت‌های نمونه) استفاده می‌شود (چن و همکاران، ۲۰۱۵).

$$Tobin\_Q_{it} = \alpha + \beta_1 L_{it} + \beta_2 MAO\_N_{it-1} + \beta_3 L_{it} * MAO\_N_{it-1} + \beta_4 OWN_{it} + \beta_5 GROWTH_{it} + \beta_6 SIZE_{it} + \varepsilon \quad (8)$$

در الگوی (۸)، L_{it} بیانگر شاخص دعاوی حقوقی به عنوان شاخص فرضیه بیمه‌ای است، که از طریق لگاریتم مبلغ بدهی‌های احتمالی محاسبه می‌شود. سایر متغیرها پیش از این تعریف شده‌اند. دلیل استفاده از معیار تعداد بندهای شرط در این الگو، در توضیح الگوی فرضیه قبل بیان شد. برای پذیرفتن فرضیه چهارم انتظار می‌رود الگوی (۸) در کل معنادار و ضریب β_3 در آن منفی و معنادار باشد.

یافته‌های پژوهش

تحلیل توصیفی متغیرها

آمار توصیفی متغیرهای پژوهش برای کل مشاهدات در جدول ۲ ارائه شده است. داده‌های مربوط به متغیرهای پژوهش پیش از تحلیل، همگن سازی شده و به منظور کاهش مشکلات برآورد الگوها، یک درصد از مقادیر پرت موجود در توزیع متغیرها تعدیل شدند.

جدول ۲. آماره‌های توصیفی

متغیرهای کمی	مشاهدات	میانگین	میانگین	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
Tobin-Q	۱۶۷۶	۱/۳۲	۱/۲۷	۰/۸۹	۸/۸۴	۰/۴۷
MAO-N	۱۶۷۶	۴	۵	۱/۸	۱۲	۰
Growth	۱۶۷۶	۰/۲۲	۰/۲۰	۰/۱۸	۱/۳۴	-۰/۲۸
SIZE	۱۶۷۶	۱۳/۲۶	۱۳/۰۷	۱/۴۱	۱۸/۴۳	۹/۱۵
VR	۱۶۷۶	۰/۲۸	۰/۲۹	۰/۱۱	۰/۸۱	۰/۰۱
EM	۱۶۷۶	۰/۱۲	۰/۱۱	۰/۰۶	۰/۹۴	۰/۰۰
L	۱۶۷۶	۴/۱۹	۴/۰۴	۷/۱۱	۱/۶۴	۰/۹۴
INVST	۱۶۷۶	۰/۱۹	۰/۱۷	۰/۱۱	۰/۵۷	۰/۰۸
CFO	۱۶۷۶	۰/۲۶	۰/۲۵	۰/۱۴	۰/۸۲	-۰/۳۱
متغیرهای کیفی	فراوانی کد ۱	فراوانی کد ۰	درصد فراوانی کد ۱	درصد فراوانی کد ۰		
MAO	۱۳۷۴	۳۰۲	۸۲٪	۱۸٪		
OWN	۱۰۲۲	۶۵۴	۶۱٪	۳۹٪		

در خصوص متغیر وابسته ملاحظه می‌شود که میانگین یا متوسط شاخص Q توین در بین کل داده‌های مورد مطالعه پس از همگن سازی داده‌ها، ۱/۳۲ بوده است. بیشترین مقدار این متغیر ۸/۸۴ و کمترین مقدار آن ۰/۴۷ بوده است. انحراف معیار متغیر یاد شده ۰/۸۹ بوده است که نشان می‌دهد پراکندگی داده‌های این متغیر حول میانگین ۸۹ درصد بوده

است. انحراف معیار کوچک‌تر بیانگر پراکندگی کمتر توزیع داده‌ها است. سایر متغیرها نیز به همین صورت قابل تفسیر هستند. شاخص‌های توصیفی محاسبه شده برای متغیرهای کیفی و مجازی شامل فراوانی و درصد فراوانی است. به عنوان مثال، شاخص محاسبه شده برای متغیر گزارش حسابرسی تعدیل شده (MAO) نشان می‌دهد که ۸۲ درصد شرکت‌های مورد مطالعه دارای گزارش حسابرسی غیر مقبول هستند.

جدول ۳. برازش الگوهای فرضیه اول

متغیرها	اثر مورد انتظار	الگوی (۱)	الگوی (۲)
MAO	-	-۰/۱۱ (-۱/۶۲)	
MAO-N	-		-۰/۲۳* (-۳/۰۱)
Audit_CH	-/+		
OWN	-	-۰/۰۹*	-۰/۴۱* (-۲/۴۵)
GROWTH	+	۰/۴۱**	۱/۰۶** (۴/۷۸)
SIZE	+	۱/۱۶**	۰/۹۱** (۴/۹۳)
ضریب ثابت	-/+	۱/۲۹**	-۰/۹۳** (۴/۶۴)
R ² تعدیل شده		۰/۳۴	۰/۳۹
آماره F		۴/۲۱**	۶/۴۵**
دوربین واتسن		۱/۷۴	۱/۸۳
کنترل متغیر سال و صنعت		بلی	بلی
حداکثر VIF		۱/۶۳	۱/۸۹

میزان آماره t مربوط به هر متغیر در پرانتز پایین ضریب هر متغیر ارائه شده است.

* بیانگر اهمیت در سطح خطای ۵٪ و ** بیانگر اهمیت در سطح خطای ۱٪ است.

حداکثر VIF بیانگر بیشترین میزان عامل تورم واریانس متغیرهای هر الگو است.

برازش الگوهای پژوهش

نتایج آزمون فرضیه اول

نتایج برازش الگوهای ۱ و ۲ به منظور آزمون فرضیه اول در جدول ۳ ارائه شده است. در هر یک از الگوها، اثر تغییرات سال و صنعت از طریق متغیرهای مجازی کنترل شده است ($\sum_{j=1}^n \beta_j Indus_{it}$ و $\sum_{k=1}^t \beta_k Year_{it}$). نتایج آماره F در همه الگوها بیانگر معنادار بودن آن‌ها در سطح خطای ۱٪ است. برای کاهش مشکلات مربوط به ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی مقادیر خطا، الگوهای مزبور به روش برآورد مقادیر خطای استاندارد مقاوم^{۱۸} برآورد شده‌اند (پترسن^{۱۹}، ۲۰۰۹). همخطی میان متغیرهای توضیحی نیز از طریق عامل تورم واریانس بررسی شد که مقادیر حاصل شده کمتر از

رقم ۵ بوده است. بنابراین، الگوهای مورد بررسی دچار هم خطی شدید نیستند. فرضیه اول با دو الگوی رگرسیون به واسطه دو معیار سنجش گزارش حسابرسی تعدیل شده، مورد آزمون قرار گرفته است.

نتایج حاصل از برآورد الگوی ۱ نشان می‌دهد ضریب متغیر مستقل در سطح خطای ۵٪ معنادار نبوده است (۰/۱۱-). اما ضریب متغیر مستقل در الگوی ۲ یعنی تعداد بندهای شرط گزارش منفی و در سطح خطای ۵ درصد معنادار بوده است (۰/۲۳-). بنابراین، فرضیه فرعی ۱-۱ رد شده و فرضیه ۲-۲ رد نمی‌شود. در نتیجه، هر گونه گزارش حسابرسی تعدیل شده پیامد اقتصادی نداشته، و برای داشتن پیامد اقتصادی تعداد بندهای شرط اهمیت دارد. یعنی، با افزایش تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی (که حاکی از کشف تحریف‌های بیشتر از سوی حسابرس است)، نسبت کیو توین و ارزش شرکت کاهش یافته است.

نتایج آزمون فرضیه‌های دوم تا چهارم

نتایج برازش الگوهای ۳، ۶ و ۸ به ترتیب به منظور آزمون فرضیه‌های دوم، سوم و چهارم در جدول ۴ ارائه شده است. لازم به ذکر است که برای برآورد الگوها، اثر تغییرات سال و صنعت از طریق متغیرهای مجازی کنترل شده است $(\sum_{j=1}^n \beta_j Indus_{it})$ و $(\sum_{k=1}^t \beta_k Year_{it})$. برای این منظور متغیرهای سال و صنعت به صورت متغیرهای مجازی و به ترتیب به تعداد $T-1$ (یکی کمتر از تعداد سال‌ها) و $N-1$ (یکی کمتر از تعداد صنعت‌ها) به عنوان متغیرهای توضیحی به الگوها اضافه شده است.

نتایج برآورد الگوی ۶ و آزمون فرضیه دوم در ستون اول از جدول ۴ قابل مشاهده است. در این الگو، از یک متغیر تعاملی (یعنی حاصل ضرب مدیریت سود در گزارش حسابرسی تعدیل شده) به منظور بررسی اثر میزان اقلام تعهدی اختیاری به عنوان شاخصی از مشکلات نمایندگی بر پیامد اقتصادی گزارش حسابرسی تعدیل شده استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که ضریب متغیر تعاملی $(EM * MAO\_N)$ منفی و در سطح خطای ۵٪ معنادار بوده است. از سوی دیگر، ضرایب متغیرهای مستقل (MAO_N) و تعدیل گر (EM) نیز به ترتیب در سطح خطای ۱٪ و ۵٪ معنادار بوده است.

نتایج برآورد الگوی ۶ در آزمون فرضیه سوم در ستون دوم از جدول ۴ قابل مشاهده است. در این الگو، از یک متغیر تعاملی (یعنی حاصل ضرب محتوای اطلاعاتی در گزارش حسابرسی تعدیل شده) به منظور بررسی اثر میزان مفید بودن اطلاعات صورت‌های مالی به عنوان شاخصی از فرضیه اطلاعاتی بر پیامد اقتصادی گزارش حسابرسی تعدیل شده استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که ضریب متغیر تعاملی $(VR * MAO\_N)$ مثبت و در سطح خطای ۵٪ معنادار بوده است. از سوی دیگر، ضرایب متغیرهای مستقل (MAO_N) و تعدیل گر (EM) نیز در سطح خطای ۵٪ معنادار بوده است. بنابراین، در شرکت‌هایی که صورت‌های مالی محتوای اطلاعاتی بالاتری دارند، گزارش حسابرسی تعدیل شده ارتباط قوی‌تری با نسبت کیو توین داشته و منجر به افزایش در ارزش شرکت می‌شود. به بیان دیگر، گزارش حسابرسی تعدیل شده دارای پیامد اقتصادی بوده و با افزایش محتوای اطلاعاتی صورت‌های مالی، پیامد اقتصادی آن افزایش می‌یابد. در نتیجه، فرضیه سوم رد نشده است و می‌توان ادعا نمود که گزارش حسابرسی تعدیل شده با در نظر گرفتن فرضیه اطلاعاتی دارای پیامد اقتصادی است.

جدول ۴. برازش الگوهای فرضیه‌های دوم تا چهارم

متغیرها	اثر مورد انتظار	الگوی ۳	الگوی ۶	الگوی ۸
MAO-N	-	-۰/۱۹ ° (-۴/۶۲)	-۰/۲۷ ° (-۴/۴۱)	-۰/۱۸ ° (-۴/۰۵)
EM	-	-۰/۲۴ ° (-۳/۳۶)		
EM * MAO_N	-	-۰/۲۸ ° (-۲/۷۸)		
VR	+		۰/۱۳ ° (۳/۰۱)	
VR * MAO_N	+/-		۰/۳۹ ° (۲/۱۹)	
L	-			-۰/۰۶ (-۰/۶۵)
L * MAO_N	-			-۰/۱۸ (-۱/۶۹)
OWN	-	-۰/۱۱ ° (-۲/۶۷)	-۰/۲۶ ° (-۲/۳۳)	۰/۰۳ (۰/۶۹)
GROWTH	+	۰/۸۱ ° (۸/۰۹)	۱/۲۱ ° (۴/۷۸)	۰/۴۹ ° (۶/۵۴)
SIZE	+	۰/۸۹ ° (۴/۳۴)	۰/۱۲ (۱/۷۳)	۰/۱۴ ° (۲/۸۶)
ضریب ثابت	-/+	۱/۶۲ ° (۴/۲۷)	-۰/۴۸ ° (۳/۸۲)	۰/۲۱ ° (۲/۶۶)
R2 تعدیل شده		۰/۴۴	۰/۳۶	۰/۲۹
آماره F		۴/۳۸ °	۶/۵۶ °	۳/۸۶ °
دوربین واتسن		۱/۸۳	۱/۹۴	۲/۲۶
کنترل متغیر سال و صنعت		بلی	بلی	بلی
حداکثر VIF		۲/۴۵	۱/۹۳	۳/۸۲

آماره t مربوط به هر متغیر در پرانتز پایین ضریب هر متغیر ارائه شده است.

* اهمیت در سطح خطای ۵٪ و ** اهمیت در سطح خطای ۱٪

حداکثر VIF بیانگر بیشترین میزان عامل تورم واریانس متغیرهای هر الگو برای بررسی همخطی بین متغیرها است.

نتایج برآورد الگوی ۸ برای آزمون فرضیه چهارم در جدول ۴ نشان داده شده است. در این الگوی، از یک متغیر تعاملی (یعنی حاصلضرب شاخص دعاوی حقوقی در گزارش حسابرسی تعدیل شده) به منظور بررسی اثر میزان بدهی‌های احتمالی ناشی از دعاوی حقوقی به عنوان شاخصی از فرضیه بیمه‌ای بر پیامد اقتصادی گزارش حسابرسی تعدیل شده استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که ضریب متغیر تعاملی (L * MAO_N) منفی اما غیر معنادار بوده است. همچنین، ضریب متغیر تعدیل گر (L) نیز معنادار نبوده است. بنابراین، افزایش بدهی‌های احتمالی در صورت‌های مالی بر پیامد اقتصادی گزارش حسابرسی تعدیل شده تأثیری نداشته است و با ورود متغیر تعاملی به الگوی، هیچ‌گونه ارتباطی بین گزارش حسابرسی و ارزش شرکت مشاهده نمی‌شود. به بیان دیگر، فرضیه صفر رد نشده است و گزارش حسابرسی تعدیل شده با در نظر گرفتن فرضیه بیمه‌ای دارای پیامد اقتصادی نیست.

جدول ۵. نتایج آزمون فرضیه اول (آزمون حساسیت)

متغیرها	اثر مورد انتظار	الگوی (۱)	الگوی (۲)
متغیرهای مستقل و تعاملی			
CFO	+	۰/۱۶**	۰/۱۹**
		(۴/۷۳)	(۵/۸۶)
MAO	-	-۰/۰۸	
		(-۱/۷۳)	
MAO * CFO	-	-۰/۲۱	
		(-۱/۲۹)	
MAO-N	-		-۰/۲۹**
			(-۶/۰۳)
MAO_N * CFO	-		-۰/۲۲*
			(-۳/۱۶)
متغیرهای کنترلی			
OWN	+	۰/۰۹	۰/۰۷
		(۱/۰۵)	(۱/۷۴)
GROWTH	+	۲/۰۴**	۰/۵۳**
		(۵/۱۶)	(۴/۸۲)
SIZE	+	۰/۴۶*	۰/۳۲*
		(۳/۵۲)	(۳/۲۷)
ضریب ثابت	-/+	۱/۲۹**	۱/۰۸**
		(۴/۵۶)	(۵/۰۹)
R^2 تعدیل شده		۰/۳۸	۰/۴۱
آماره F		۴/۲۱**	۵/۱۸**
تعداد مشاهده		۱۶۷۶	۱۶۷۶
دوربین واتسن		۱/۷۶	۱/۹۸
کنترل سال و صنعت		بلی	بلی
حداکثر VIF		۱/۷۸	۱/۸۶

آزمون پشتیبان

برای اطمینان بیشتر از صحت نتایج آزمون فرضیه‌ها آزمون حساسیت^{۲۰} نیز انجام شده است. آزمون حساسیت به معنای آزمون مجدد فرضیه با استفاده از سایر روش‌ها یا معیارهای جایگزین است. برای این کار، در این پژوهش با توجه به مشکلات شاخص‌های مبتنی بر شاخص‌های بازار، برای آزمون فرضیه اول علاوه بر کیو توین از معیار دیگری نیز برای سنجش پیامد اقتصادی استفاده شد. این معیار بر گرفته از پژوهش **لین و همکاران (۲۰۱۱)** بوده و حساسیت مخارج

سرمایه‌گذاری نسبت به جریان‌های نقدی^{۲۱} نام دارد. به این منظور، برای آزمون دو فرضیه ۱-۱ و ۱-۲ از الگوهای ۹ و ۱۰ استفاده شد.

$$INVST_{it} = \alpha + \beta_1 CFO_{it} + \beta_2 MAO_{it-1} + \beta_3 MAO_{it-1} * CFO_{it} + \beta_4 OWN_{it} + \beta_5 GROWTH_{it} + \beta_6 SIZE_{it} + \varepsilon \quad (9)$$

$$INVST_{it} = \alpha + \beta_1 CFO_{it} + \beta_2 MAO\_N_{it-1} + \beta_3 MAO\_N_{it-1} * CFO_{it} + \beta_4 OWN_{it} + \beta_5 GROWTH_{it} + \beta_6 SIZE_{it} + \varepsilon \quad (10)$$

در الگوهای ۹ و ۱۰، INVST بیانگر مخارج سرمایه‌گذاری بوده که از بخش فعالیت‌های سرمایه‌گذاری صورت جریان وجه نقد به صورت خالص استخراج شده و با تقسیم بر جمع دارایی‌های ابتدای سال همگن شده است. CFO نشان‌دهنده جریان نقد عملیاتی بوده و از بخش فعالیت‌های عملیاتی صورت جریان وجه نقد استخراج شده و با تقسیم بر جمع دارایی‌های ابتدای سال همگن شده است. سایر متغیرها پیش از این تعریف شدند.

نتایج برازش الگوهای ۹ و ۱۰ به منظور آزمون فرضیه اول (۱-۱ و ۱-۲) در جدول ۵ ارائه شده است. نتایج آماره F در همه الگوها بیانگر معنادار بودن آن‌ها در سطح خطای ۵٪ یا ۱٪ است. از آنجا که برای اندازه‌گیری متغیر گزارش تعدیل شده حسابرسی از دو معیار (MAO و MAO_N) استفاده می‌شود، در فرضیه اول دو الگو برای اندازه‌گیری این دو متغیر به کار گرفته شد. متغیر گزارش حسابرسی تعدیل شده در الگوهای ۹ و ۱۰ نقش تعدیل‌گری دارد و بر رابطه میان جریان نقد عملیاتی و مخارج سرمایه‌گذاری تأثیر می‌گذارد. همان‌گونه که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، ضریب متغیر تعاملی در الگوی اول (MAO*CFO) در سطح خطای ۵ درصد معنادار نبوده است (۰/۲۱-). بنابراین، شواهد بیانگر رد فرضیه اول با معیار MAO بوده است. اما، ضریب متغیر تعاملی در الگوی ۱۰، یعنی MAO_N*CFO، منفی و در سطح خطای ۵٪ معنادار بوده است. به بیان دیگر، فرضیه فرعی ۱-۲ (فرضیه اول با معیار تعداد بندهای شرط) رد نمی‌شود. یعنی، با افزایش بندهای شرط در گزارش حسابرسی، حساسیت مخارج سرمایه‌گذاری به جریان‌های نقد عملیاتی کاهش می‌یابد. بنابراین، گزارش حسابرسی تعدیل شده دارای پیامد اقتصادی است و نتایج این فرضیه با نتایج آزمون فرضیه با معیار Q توبین همسو است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این مقاله، آزمون تجربی پیامدهای اقتصادی گزارش حسابرسی تعدیل شده در شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران بوده است. به طور کلی، یافته‌های پژوهش حاکی از وجود پیامد اقتصادی ناشی از انتشار گزارش حسابرسی تعدیل شده بوده است. نتایج حاصل از آزمون فرضیه فرعی دوم نشان داد که تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی، پیامد اقتصادی دارد و منجر به کاهش نسبت کیو توبین می‌شود. نتایج این فرضیه با نتایج پژوهش لین و همکاران (۲۰۱۱) مشابه بوده است. چن و همکاران (۲۰۱۵) نیز در نتایجی مشابه نشان دادند که گزارش‌های حسابرسی تعدیل شده در سال مالی بعد منجر به افزایش هزینه بدهی می‌شوند. نتایج آزمون اثر گزارش غیر مقبول (به عنوان یکی از معیارهای گزارش تعدیل شده) در فرضیه فرعی اول نشان داد که گزارش غیر مقبول پیامد اقتصادی ندارد. دلیل رد این ادعا که بر خلاف انتظار اولیه پژوهشگر و نتایج یافته‌های لین و همکاران (۲۰۱۱) بوده است، می‌تواند وجود حجم زیاد گزارش‌های غیرمقبول در

مقابل گزارش‌های مقبول در بین شرکت‌های نمونه باشد که در تحلیل داده‌ها مشکلاتی را ایجاد خواهد کرد. همچنین، به نظر می‌رسد که بازار و عملکرد سهامداران به نوع گزارش حسابرسی چندان توجهی نشان نمی‌دهد.

در فرضیه‌های دوم تا چهارم نیز به آزمون تجربی پیامدهای اقتصادی گزارش حسابرسی تعدیل شده با توجه به فرضیه‌های توجیه کننده اجرای حسابرسی پرداخته شد. نتایج آزمون فرضیه‌های مزبور نشان داد که گزارش حسابرسی تعدیل شده با معیار تعداد بندهای شرط، بر اساس فرض تئوری نمایندگی و تئوری اطلاعاتی دارای پیامد اقتصادی است. اما، بر اساس تئوری بیمه‌ای نتایج بیانگر وجود پیامد اقتصادی نبوده است. تاکنون در زمینه پیامد اقتصادی گزارش حسابرسی بر اساس فرض‌های توجیه کننده حسابرسی پژوهشی صورت نگرفته است. بنابراین، امکان مقایسه نتایج فرضیه‌های دوم تا چهارم با سایر پژوهش‌ها وجود ندارد.

با توجه به یافته‌های پژوهش، به سهامداران و اعضای هیأت مدیره در شرکت‌های سهامی فعال در بورس تهران پیشنهاد می‌شود که بیش از پیش به نوع گزارش حسابرسی صادر شده توجه کرده و در جهت رفع بندهای گزارش حسابرسی و بهبود وضعیت گزارش اهتمام ورزند. زیرا، گزارش تعدیل شده می‌تواند پیامدهای اقتصادی منفی به همراه داشته باشد. اجرای پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی نیز همراه بوده است. با توجه به استفاده از متغیرهای دو وجهی به منظور عملیاتی کردن گزارش تعدیل شده و نوع گزارش حسابرسی، و با عنایت به این که اغلب گزارش‌های صادر شده از نوع مشروط بوده است، در متغیر گزارش غیر مقبول تفکیک مناسبی میان دو وجه متغیرهای مزبور صورت نگرفته است و دلیل احتمالی رد فرضیه ۱-۱ می‌تواند همین موضوع باشد. با توجه به این موضوع، ممکن است یافته‌های فرضیه ۱-۱ با مشکلات اقتصادسنجی همراه باشد که برای رفع این مسئله از معیار تعداد بندهای گزارش حسابرسی نیز استفاده شد. برای تکمیل و توسعه نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود که تأثیر مولفه‌های حاکمیت شرکتی و ویژگی‌های هیأت مدیره بر پیامدهای اقتصادی گزارش حسابرسی در بورس تهران توسط سایر پژوهشگران مورد بررسی قرار گیرد.

یادداشت‌ها

1. Defond and Zhang	2. Lennox and Li	3. Zeff
4. Wang and Chen	5. Lin	6. Ven Hsin
7. Chen	8. Garner	9. Alfonso
10. Chang and Sun	11. Robu and Robu	12. Ittonen and Peni
13. Green	14. Martinez	15. Wallace
16. Dechow	17. Ohlson and Feltham	18. Clustered Standard Error Estimates
19. Petersen	20. Sensitivity Test	21. Sensitivity of Investment Expenditures to Cash Flows

منابع

- بنی‌مهد، بهمن؛ بهاری، امیر. (۱۳۹۳). رابطه بین تعداد بندهای حسابرسی و مدت تصدی مدیر عامل با ارائه به موقع صورت‌های مالی. *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۳(۳)، ۶۴-۵۳.
- بنی‌مهد، بهمن؛ گل‌محمدی، آرش. (۱۳۹۶). بررسی رابطه میان جو اخلاقی و هشداردهی در مورد تقلب از طریق الگوی گزارشگری اختیاری در حرفه حسابرسی ایران. *حسابداری ارزشی و رفتاری*، ۶(۱)، ۸۶-۶۱.
- بنی‌مهد، بهمن؛ علی‌احمدی، سعید. (۱۳۹۲). بررسی تحلیلی سودمندی گزارش‌های حسابرسی در بازار سرمایه. *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۲(۱)، ۳۰-۱۳.

- بنی‌مهد، بهمن؛ عربی، مهدی؛ حسن‌پور، شیوا. (۱۳۹۶). پژوهش‌های تجربی و روش‌شناسی در حسابداری. انتشارات ترمه، چاپ سوم، تهران.
- حاجیها، زهره؛ قادری، صلاح‌الدین. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر فرصت‌های سرمایه‌گذاری بر تأخیر در گزارش حسابرسی. *مجله دانش حسابداری*، ۴(۳)، ۹۱-۱۰۷.
- حسن‌پور، شیوا؛ جان‌جانی، رضا. (۱۳۹۱). گزینش الگویی کارآمد برای پیش‌بینی سود بر اساس مقایسه الگوی‌های مربوط. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۱۰(۳)، ۱۵۷-۱۳۷.
- دارابی، رؤیا؛ رضایی‌جعفری، عاطفه. (۱۳۹۱). تأثیر بندهای گزارش حسابرس مستقل بر شفافیت گزارش‌های مالی. *حسابداری مدیریت*، ۱۵(۱)، ۱۸-۱.
- رمضان احمدی، محمد؛ جمالی، کامران؛ کرمشاهی، بهنام. (۱۳۹۴). رابطه بین تعداد بندهای حسابرسی و مدت تصدی مدیر عامل با ارائه به موقع صورت‌های مالی. *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۴(۴)، ۶۷-۶۷.
- صفرزاده، محمدحسین؛ محمدی، عرفان. (۱۳۹۸). اثر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر رابطه بین پیچیدگی حسابرسی و تأخیر در گزارش حسابرسی. *مطالعات تجربی حسابرسی مالی*، ۲(۲)، ۶۷-۴۵.
- مردادزاده‌فرد، مهدی؛ رحمن‌نژاد، قادر. (۱۳۹۰). بررسی اثر نوع حسابرس بر مربوط بودن ارزش سود حسابداری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *حسابداری مدیریت*، ۴(۴)، ۱۰۱-۱۲.
- مهدوی، غلامحسین؛ دهقانی‌سعدی، علی‌اصغر. (۱۳۹۵). نقش میانجی‌گری تأخیر غیرعادی در ارائه گزارش حسابرسی در تبیین رابطه بین کیفیت سود و ارزش شرکت. *مجله دانش حسابداری*، ۷(۴)، ۱۳۰-۱۰۷.

References

- Alfonso, A., Hollie, D., Yu, Sh. (2018). Determinants and economic consequences of cash flow restatements. *Journal of Accounting and Public Policy*, 37(1), 80-98.
- Banimahd, B., Aliahmadi, S. (2013). Analyzing the usefulness of audit reports in the capital market. *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 2 (1), 13-30 [In Persian].
- Banimahd, B., Arabi, M. Hassanpour, Sh. (2018). *Empirical Researches and Methodology in Accounting*. 5th edition, Termeh inc., Tehran, Iran [In Persian].
- Banimahd, B., Bahari, A. (2014). Relationship between the number of audit points and the management director tuener with the timely presentation of financial statements, *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 3 (12), 53-64 [In Persian].
- Banimahd, B., Golmohamadi, A. (2017). Investigating the relationship between ethical and warning about fraud through optional reporting model in Iran's audit profession. *Iranian journal of Behavioral & Valued Accounting*, 6(1), 61-86 [In Persian].
- Chang, J. Sun, H. (2009). Crossed-listed foreign firms' earnings informativeness, earnings management and disclosures of corporate governance information under SOX. *The International Journal of Accounting*, 44(2), 1-32.
- Chen, P., He, S., Ma, Z., Stice, D. (2015). The information role of audit opinions in debt contracting. *Journal of Accounting and Economics*, 35(4), 321-372.
- Darabi, R., Rezai Jafari, A. (2012). Impact of independent auditor's report on transparency of financial reports. *Quarterly Journal of Management Accounting*, 5(19), 1-18 [In Persian].
- Dechow, P., Sloan, R., Sweeney, A. (1995). Detecting earnings management. *The Accounting Review*, 70(2), 193-225.
- Defond, M., Zhang, J. (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics*, 58 (4), 275-326.
- Garner, S., Hutchison, P., Conover, T. (2016). Economic consequences of SEC regulation pertaining to financial expert definition. *Advances in Accounting*, 32(4), 68-92.
- Green, W., Czernkowski, R., Wang, Y. (2009). Special treatment regulation: Potential unintended consequences. *Asian Review of Accounting*, 17(2), 28-49.
- Hajiha, Z., Ghaderi, S. (2016). Investigating the impact of investment opportunities on the delay in audit report. *Journal of Accounting Knowledge*, 4(3), 91-107 [In Persian].

- Hassanpour, Sh., Janjani, R. (2012). Selecting an efficient model for earnings prediction based on comparing the relevant models. *Empirical Studies of Financial Accounting*, 3(10), 137-157 [In Persian].
- Ittonen, K., Peni, A. (2012). Market reactions to qualified audit reports: Research approaches. *Accounting Research Journal*, 25(1), 8-24.
- Lennox, C., Li, B., (2012). The consequences of protecting audit partners' personal assets from the threat of liability. *Journal of Accounting and Economics*, 54(1), 154-173.
- Lin, Zh., Yihong, J., Xu, Y. (2011). Do modified audit opinions have economic consequences? Empirical evidence based on financial constraints. *China Journal of Accounting Research*, 31(2), 135-154.
- Mahdavi, Gh., Dehghani., Sadi, A.A. (2016). The role of mediating unusual delays in presenting an audit report in explaining the relationship between the earning quality and value of company. *Journal of Accounting Knowledge*, 7(26), 107-130 [In Persian].
- Martinez, E., Espinosa, J.G., Salgado, H. (2004). Local research ethics committees of the Mexican institute of social security: results of a national survey. *Public Health*, 18(1), 329-336.
- Moradzadefard, M., Rahmanejad. G. (2011). Surveying the effect of auditor type on the value relevance of earnings in the accepted company in Tehran Stock Exchange. *Journal of Quarterly Journal of Management Accounting*, 4(10), 1-12 [In Persian].
- Ohlson, J., Feltham, G. (1995). Valuation and clean surplus accounting for operating and financial activities. *Journal of Contemporary Accounting Research*, 11(2), 689-731.
- Petersen, M.A. (2009). Estimating standard errors in finance panel data sets: Comparing approaches. *The Review of Financial Studies*, 22(1), 435-480
- Ramezan Ahmadi, M., Jamali, K., Karamshahi, B. (2016). The relationship between the number of audit clauses and the tenure of the CEO with the timely presentation of financial statements. *Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge*, 4(4), 67-77 [In Persian].
- Robu, M., Robu, I. (2015). The influence of the audit report on the relevance of accounting information reported by listed Romanian companies. *Procedia Economics and Finance*, 20(4), 562-570.
- Safarzade, M. H., Mohmmadi, E. (2014). Characteristics of the audit committee on the relationship between audit complexity and delay in audit reporting. *Empirical Studies of Financial Accounting*, 2(16), 45-67 [In Persian].
- Ven Hsin, H., Yung, B., Pourjalali, H. (2015). Does international accounting standard no.27 improve investment efficiency? *Journal of Accounting, Auditing and finance*, 34(4), 1-25.
- Wallace, W. (1987). The economic role of the audit in free and regulated market: A review. *Research in Accounting Regulation*, 4(1), 39-55.
- Wang, Y., Chen, S. (2001). An empirical research of disaffiliation program's impact on auditor independence. *Audit Research*, 14(3), 2-29.
- Zeff, S.A. (1989). Recent trends in accounting education and research in the USA: Some implications for UK academics. *The British Accounting Review*, 21(1), 159-176.